

melijk aan zooiets als (ruw en onjuist gezegd) de anti-samenwerkingsgedachte. Die broeders, evenals alle ondertekenaars, mogen bedenken, dat zij, juist op hun standpunt van vrees voor onofficiële en toch werkelijk geachte bindingen, gevaarlijk spel spelen door tenminste reeds elkaar in getale van 426 te binden aan een bepaalde schriftelijk omschreven en publiek aan heel de ambts- en avondmaalsgemeenschap voorgedragen beschouwing omtrent kerk en koninkrijk Gods en de in actuele gehoorzaamheidsvragen te volgen handelwijze. Immers, onder den inhoud van dit stuk, door hen als ethischen geloofsinhoud gepresenteerd, kunnen zij niet uit, tenzij zij zich van hun eigen handtekening vrijmaken (hetgeen zij door een eenvoudige mededeeling in de pers zouden kunnen doen). Ik kan me dezen haast in de zelfbinding en de binding van elkaar zoo moeilijk voorstellen juist van degenen, die bindingen meenen te ruiken waar zij in geen velden of wegen te bekennen zijn. Laten ook zij, die zoo aandringen op voorzichtigheid en waarschuwen tegen overhaasting (waarmee zij als zoodanig verdienstelijk werk kunnen doen) niet (al was het maar uit niet verantwoorde reactie) zelf den kant op-

gaan waarvoor zij zoo beducht zeggen te zijn.

3) Achteraf blijkt de voorbereiding der publicatie nog wel zóó grondig te zijn geweest, dat er inderdaad alle redenen is het stuk geheel ernstig te nemen. Wanneer van een concept, nadat 't onder honderden oogen gekomen is, sommige zinnen (soms op woorden) worden gewijzigd, andere gehandhaafd, weer andere (zelfs heele passages) toegevoegd, mag men spreken van een opzettelijke formuleering, die zich van een haastig vlugschrift nadrukkelijk onderscheidt.

4) Bij dezen stand van zaken ware er nog reden te meer op andere onderdeelen van het stuk in te gaan. B.v. op de slordige, onjuiste en nivelleerende situatie-teekening van de oprichting van vrije kiesverenigingen, waarin onder meer aan het verschil tusschen de eene plaatselijke historie en de andere geheel wordt voorbijgegaan en den medebroeders een ziens- en handelwijze worden toegeschreven, waarvan zij zelf wellicht verbaasd hebben opgezien. Ik meen evenwel met het geschrevene de hoofdzaken genoegzaam te hebben besproken, om het bij het afgesloten artikel te laten, ook wanneer het nu voor verspreiding wordt gebruikt.

H. J. S.

Eenige bijdragen tot opening der Schriften

POP. WETENSCH. SCHETSSEN

„Gij hebt volharding nodig“ II (Slot)

(Hebr. 10 : 36a)

We waren in den loop van ons vorig artikel teruggevallen van het 1ste vers van hoofdstuk 5 op het slot (en wel vooral vs 23, 24) van hoofdstuk 4.

Intusschen blijkt daarmee de terugtocht nog niet beëindigd te zijn. Immers: vs 23 zegt iets van de bewering in vs 22. En laatst genoemd vers begint met „daarom“. Dit woord geeft, zooals Greijdanus terecht opmerkt, „te kennen, dat wat nu volgt, in het voorafgaande zijne reden had“. Zoo zullen we dus nog verder terug moeten.

Van Leeuwen begint zijn verklaring van vs 22 dan ook als volgt:

„Daarom“, d.w.z. gegeven dezen aard van het geloof, „is het hem ook tot gerechtigheid gerekend.“ Zoo keert de gedachte terug tot haar uitgangspunt, vs 3.

Hij ziet n.l. in vs 17—21 den aard van Abrahams geloof geteekend en schrijft dan ook — wat, dunkt me, als samenvatting mag beschouwd worden — bij vs 21:

„Het geloof heeft, m.a.w., naar zijn aard, deze twee elementen in zich: kennis en vertrouwen.“

Van Leeuwen laat zich dus vrij duidelijk uit over de betekenis die het woord „daarom“ hier heeft. Minder scherp doet dit Greijdanus. Hij volstaat met de verwijzing naar een algemeene inhoudsbepaling van „daarom“, bij 1:24 gegeven en door ons hierboven geciteerd. Overigens schijnt hij wat de opvatting van de vlak voorafgaande verzen betreft zakelijk niet van de K. V. te verschillen. Hij schrijft n.l. bij vs 17:

„Vers 17a sluit het vlak voorafgaande af, en geeft daarvoor Schriftbewijs, en het leidt tot het volgende, de aanwijzing van den aard van Abrahams geloof, over.“

Ook wat de verhouding van vs 22 tot vs 3 aangaat, is Greijdanus dezelfde opvatting toegedaan als Van Leeuwen. Hij laat zich alleen veel breder uit en het is misschien niet ondienstig, hem weer even zelf aan het woord te laten:

„De apostel keert met deze woorden tot zijn uitgangspunt in vs 3 terug. Hij heeft zijn betoog ten einde gebracht. Niet op grond van zijne werken werd Abraham gerechtvaardigd, maar uit zijn geloof, d.i. uit het vertrouwensvol aannemen van de genadebelofte Gods. Welke die belofte was, is aangewezen. Hoedanig dat geloof was, is in het laatst voor oogen gesteld. En nu kan daarom aan het eind weer teruggekeerd worden tot het begin. Uit dit slot blijkt ook, dat de apostel bij zijne geheele redeneering, ook in vs 17—21, zijn uitgangspunt niet uit het oog verloren heeft. Trouwens is de belofte in vs 17 genoemd, geheel dezelfde, als in vs 3 bedoeld; Gen. 17:4 vv. is zakelijk hetzelfde als Gen. 15:5, slechts wat concreter en wat meer uitgewerkt. En het geloof van Abraham, in vs 18 vv. beschreven, is hetzelfde geloof, als in vs 3 genoemd.“

Het wordt zoo langzamerhand wel duidelijk, dat we bij de vaststelling en verklaring van 5:1 niet alleen te maken krijgen met de betekenis van 4:17—21, maar ook met heel den gang van Paulus' betoog in hoofdstuk 4. We staan voor de nauw samenhangende vragen (als we n.l., als gebruikelijk, ons aanrijpingspunt nemen in Greijdanus en van Leeuwen):

a) is de inhoud van 17—21 in K.V. en van Bottenburg-commentaar zuiver en voldoende scherp geteekend, als die daar gezien wordt als een beschrijving van den aard van Abrahams geloof?

b) wordt door genoemde exegeten de voortgang in het betoog voldoende opgemerkt, wanneer zij bij vs 22 spreken van een terugkeer naar vs 3?

We mogen dan misschien, om te beginnen, wel even in herinnering brengen, hoe de gang van Paulus' redeneering in de verzen 1—16 van hoofdstuk 4 geweest is.¹⁾

Hij geeft het historisch bewijs voor de waarheid van zijn Evangelie: „rechtvaardigheid uit geloof tot geloof“. En aangezien deze kernboodschap twee momenten heeft (n.l. „uit geloof“ en „tot geloof“), valt zijn bewijsvoering ook in twee deelen uiteen.

Eerst toont hij n.l. uit Israëls historie aan, dat ook onder het O.T. de rechtvaardiging geschiedde uit geloof en niet op grond van werken. Daarbij moet men in het oog houden, dat de apostel uitgaat van de stelling van zijn tegenstander: „onze werken vormen een credit bij God“, om die in eerster instantie te ontzenuwen (vs 1—5), maar vervolgens ook om te keeren: „onze werken vormen een debet bij God“ (vs 6—8).

In de tweede plaats laat hij zien, hoe de geschiedenis van Abraham uitwijst, dat deze als heiden en niet als Jood gerechtvaardigd werd. Weer gaat hij uit van de stelling van zijn tegenstander: „de rechtvaardiging beperkt zich tot wie onder de wet zijn“, om dan vooreerst weer dit gezegde te ontzenuwen (vs 9, 10) en vervolgens om te keeren: „de rechtvaardiging bereikt alleen wie onder de wet uit zijn“ (vs 11—13).

De apostel besluit dan dit gedeelte met duidelijk te maken, dat „uit geloof“ en „tot geloof“ onverbrekelijk samenhangen; hoe het dus ongerijmd is, wel het eerste te willen, maar het tweede niet te accepteren (vs 14—16).

Nu komt bij vs 17 al heel spoedig een moeilijkheid. Deze schuilt n.l. in de verbinding en betekenis van de woorden, die wij in de Statenvertaling vinden weergegeven met: „...“; voor Hem, aan welken hij geloofd heeft, (namelijk) God....“

Uit het feit, dat we hier de beginwoorden van vs 17 tusschen () geplaatst vinden, zal men wel mogen afleiden, dat de Statenvertalers de woorden „voor Hem“ willen laten aansluiten bij „welke is een vader van ons allen“ (vs 16). Zoo doet ook van Leeuwen. Men vat dan het „voor Hem“ op in dezen zin: „naar het oordeel van Hem“. De Jood — zoo verstaat men Paulus' woorden — moge de geloovige heidenen dan al niet als kinderen van Abraham rekenen, in Gods oogen zijn ze dat wel.

Maar op grond van den Griekschen tekst met name lijkt deze verklaring minder waarschijnlijk. We gelooven, dat Greijdanus ditmaal een veel juister verbinding kiest. Hij laat de () vervallen en laat dus de woorden waarin de moeilijkheid zit aansluiten bij het onmiddellijk voorafgaande citaat „tot een vader van vele volken heb Ik u gesteld“. Dan krijgt men (met een iets vrijere weergave) het volgende: „.....“, die vader is van ons allen, zooals hem in het Schriftwoord 'tot vader van vele volken heb Ik u gesteld' was beloofd door God, tegenover Wien hij geloofd had....“

Wat nu de betekenis van het „voor“ (of, zooals het letterlijk vertaald luidt: „tegenover“) betreft: Greijdanus oordeelt daarover aldus:

„Waar dit woord elders in het N.T. voorkomt, heeft het plaatselijken zin, vgl. Matth. 21:2; 27:24 e.a. Die betekenis past ook hier goed: tegenover, vóór het aangezicht van, in tegenwoordigheid van;Het stelt hier aanschouwelijk voor, hoe Abraham vóór den Heere stond of zich neerboog, toen Hij hem verschenen was en deze belofte hem gaf, Gen. 17:1—3, 17. Het teekent zijnen ootmoed, eerbied, geloof.“

Wat de eerste helft van dit citaat betreft: daarmee kunnen we volkomen accoord gaan. Maar ik vraag me af, of Greijdanus in het slot met zijn uitleg wel in de goede richting gaat.

Wat bedoelt de apostel n.l. met de toevoeging „die een vader is van ons allen, zooals hem beloofd was

¹⁾ Zie ook de nrs 14 en 15 van den loopenden jaargang.

in Gen. 17:5? Hier wordt toch maar naar een andere plaats verwezen dan straks in vs 18 (waar immers Gen. 15:5 wordt aangehaald.) En nu moge Greijdanus gelijk hebben, wanneer hij (vgl. het voorlaatste citaat dat we van hem gaven) zegt: de belofte in Gen. 17:4 vv. is zakelijk gelijk aan die uit Gen. 15:5, wij zullen dan toch aan het feit van de herhaling niet voorbij mogen gaan!

Als Paulus zijn lezers er zoo nadrukkelijk bij bepaalt, dat in hen vandaag de vervulling te zien is van de herhaalde belofte aan Abraham, dan vermoed ik, dat daarmee in verband de verklaring te zoeken is van de merkwaardige zegswijze, dat Abraham tegenover God geloofd had in de aanvankelijke belofte (uit Gen. 15:5). Zou de apostel met deze uitdrukking „tegenover God“ niet zinspelen op Abrahams plaats als partij in het verband met God? Abrahams gelooven wordt hier dan gekwalificeerd als een ant-woord, een tegen-daad, een nu ook van zijn kant het verbondsverkeer gaan onderhouden. Daarmee is er dus het over-en-weer, En alsdan gaat de Heere verder: Hij antwoordt in de herhaling van de belofte.

We zullen den betrekkelijken bijzin die volgt (vs 18) dan ook redegewend moeten opvatten: „hij (Abraham) had namelijk tegen de (natuurlijk-gewettigde) verwachting in vertrouwensvol geloofd aan de eerdere toezegging uit Gen. 15:5“.

Zoo laat Paulus dus zien, dat Abrahams geloofsaantwoord door den Heere weer beantwoord wordt met een herhaling van de belofte.

Van de belofte! Inderdaad; meer aanvankelijk ook niet: want de vervulling kreeg Abraham nog niet te zien, zoo betoogt Paulus verder (vanaf vs 19). En zoo stelt dus de herhaalde belofte hem voor den eisch op nieuw te geloóven; want aanschouwen mag hij voorhands nog niet.

Daarop valt nu dan ook alle nadruk: op het aanhoudende van Abrahams geloof. Lees maar: „zonder te verzwakken in het geloof“ (vs 19); „hij liet zich niet door ongelooft aan het wankelen brengen, maar werd gesterkt in het geloof“ (vs. 20).

Wil men hier dus spreken (zooals Greijdanus en van Leeuwen) van den aard van Abrahams geloof, dan is dit niet fout, maar behoeft toch een precisering. En nog beter deed men misschien hier te spreken van den duur van zijn geloof.

Daarmee is dus de eerste vraag die we daareven stelden (n.l. die naar de betekenis van vs 17—21) beantwoord. En in principe ook reeds de tweede. Want het „daarom“ waarmee vs 22 begint blijkt nu te betekenen: „van wege zijn aanhoudendheid“. En daarom is het minder juist, als men in vs 22 een terugkeer zonder meer ziet naar vs 3. Want Paulus legt nu het volle accent op een karakteristieken trek in Abrahams hem tot gerechtigheid gerekend geloof, dien hij aanvankelijk, in vs 3, nog niet naar voren haalde.

Intusschen zouden we ons kunnen afvragen, of Paulus verantwoord kan, wat hij hier zegt. Immers: zoo oppervlaktig bekeken valt uit Gen. 15:6 niet af te leiden, wat hij hier zegt. En we lezen er niet van, dat de Heere Abraham later zijn herhaald geloof tot rechtvaardigheid rekent.

Toch is het, om te beginnen, opmerkelijk, dat Jacobus zich in denzelfden geest uitlaat. Als deze er n.l. in hoofdstuk 2 op gewezen heeft, dat Abraham uit de werken gerechtvaardigd is, heeft hij blijkens vs 21b het oog op de offerande van Izaak. Deze valt geruimen tijd ná het gebeuren in Gen. 15 (zie Gen. 22). En toch acht Jacobus zich gerechtigd, tot een tot rechtvaardigheid rekenen van óók dit later gebleken geloof te besluiten op grond van wat de Schrift eerder vermeldt (in Gen. 15:6 n.l.). Hij schrijft n.l. (vs 23): „En de Schrift is vervuld geworden, die daar zegt: 'En Abraham geloofde God, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend'....“

Maar er is nog een tweede omstandigheid die Paulus' conclusie (dat n.l. Abrahams geloof om zijn aanhoudendheid hem tot rechtvaardigheid is gerekend) wettigt. Hierop maakte m'n broer me attent, toen hij mijn exegese onder oogen kreeg. In Gen. 15:6 staat n.l. in den Hebreuwschen tekst een perfectum frequentativum. Dat wil dus zeggen: in den vorm is daar tot uitdrukking gebracht, dat Abrahams gelooven een herhaalde handeling was, dat Abraham bleef gelooven!

We zijn, hoop ik, onder de misschien wat breeden omhaal niet gaan vergeten, waar we begonnen zijn. We schreven immers aan den kop van deze beide artikelen Rom. 5:1a. Tusschen de beide lezingen die zich daar voordoen moest een keuze gedaan worden. Welnu, ik geloof, dat die nu niet meer moeilijk valt.

Paulus is er na 17—21 toe gekomen in 22 de stelling neer te schrijven: „De volharding is het waaraan Abrahams geloof zijn gerekend worden tot rechtvaardigheid te danken heeft gehad.“ Hij voegt daaraan toe (vs 23, 24): „De vermelding van dit feit is aan ons geadresseerd.“

Daar staan dus de twee praemissen²⁾. Maar

²⁾ Praemissen noemt men de stellingen waarvan men uitgaat in een syllogisme (= sluitrede). Het meest populaire voorbeeld van een syllogisme is: praemisse I (major): Alle menschen zijn sterfelijk. praemisse II (minor): Socrates is een mensch. conclusie (uit I en II): Socrates is sterfelijk.